ศูนย์กลางชุมชนกับวัฒนธรรมความยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนไทใต้คง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

The Community Centers and Sustainable Culture: Dehong Dai Community, China

อาจารย์สิงหนาท แสงสีหนาท

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

ชุมชนพื้นถิ่นในปัจจุบันที่คงอยู่มาจากอดีต ซึ่งมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นของตนเองและมีความเป็นอยู่จากการปรับตัวและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ภาพลักษณ์เช่นนี้มักได้รับการกล่าวว่ามีความยั่งยืน พร้อมกับถูกยกให้เป็นชุมชนในอุดมคติเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่าชุมชนอื่นมีหรือไม่มีความยั่งยืน แต่การนำเอาภาพลักษณ์จากอดีตมาใช้ตัดสินถึงความยั่งยืนในปัจจุบัน ย่อมเป็นบรรทัดฐานการตัดสินที่บิดเบือนไปจากข้อเท็จจริง เนื่องจากชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งมักตกอยู่ในสภาวะที่ถูกห้อมล้อมจากคนต่างกลุ่มมากขึ้น ความยั่งยืนเฉพาะตนที่เคยมีอยู่ภายในกลุ่มจึงมักถูกสั่นคลอนให้มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนวัฒนธรรมอื่นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ หลายกรณีจึงมักพบว่าชุมชนที่สูญเสียเอกลักษณ์ไปพร้อมกับการกลืนกลายทางวัฒนธรรมคือความไม่ยั่งยืน แต่ในบางกรณีกลับพบว่าชุมชนบางแห่งสามารถที่จะมีความยั่งยืน อยู่บนบรรทัดฐานใหม่จากวัฒนธรรมอย่างใหม่ที่ตนนำมาใช้ การชี้วัดถึงความยั่งยืนจึงเป็นสิ่งที่เปราะบางแตกต่างกันออกไปในแต่ละบริบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการพิจารณาทางกายภาพ เช่น การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน และงานสถาปัตยกรรม ซึ่งต้องได้รับการพิจารณาถึงการรักษาอัตลักษณ์ควบคู่ไปกับการผสมผสานทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังต้องพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในระดับใดที่ถือว่ายังคงมีความยั่งยืน

การศึกษาชุมชนไทใหญ่ ในหมู่บ้านน่าสี่ชุน หมู่บ้านหั่นซ่า และหมู่บ้านต้าเติงฮั่น เขตใต้คง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน พบว่าภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นในประเด็นของทิศทางการวางในผัง ได้แสดงให้เห็นว่าศูนย์กลางชุมชนมีบทบาทต่อการทำความเข้าใจกับการรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรม อีกทั้งการช่วงชิงตำแหน่งและบทบาทศูนย์กลางชุมชนจากการพิจารณามิติทางกายภาพ ยังมีความเป็นไปได้ที่จะเป็นดัชนีในการบ่งชี้ถึงความยั่งยืน โดยพิจารณาถึงองค์ประกอบที่ครอบครองความเป็นศูนย์กลางทางจิตใจบนพื้นที่แห่งนี้ หากส่งผลให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเบี่ยงเบนออกไปจากการให้ความเคารพต่อธรรมชาติ การพึ่งพาตนเองโดยไม่รุกรานธรรมชาติ รวมถึงเบี่ยงเบนส่งผลให้ความมั่นคงทางจิตใจลดน้อยลง ย่อมสามารถบ่งชี้ได้ว่าวิถีการดำรงตนที่มีร่วมกันของคนในชุมชนได้หักเหออกไปจากทิศทางของความยั่งยืน

คำสำคัญ : ศูนย์กลางชุมชน วัฒนธรรม ความยั่งยืน

บทความทางวิชาการนี้เป็นการเรียบเรียงและเพิ่มเติมเนื้อหา โดยอ้างอิงข้อมูลมาจากโครงการวิจัยเรื่อง "ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่ : กรณีศึกษา เขตใต้คง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน" โดย ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล และสิงหนาท แสงสีหนาท ภายใต้ชุดโครงการ "ภูมิปัญญาพัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย - ไท คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น" ทุนเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

Abstract

The long existence of vernacular communities with their ethnic identities and their adaptation in conformity with the natural environment has been conceived of as an ideal model of sustainability. However, while the traditional model images in terms of settlement, community characteristics, and architecture have often been used to assess other communities concerningthe state of sustainability, the whole context of their cultural environment must not be ignored. This is because many vernacular communities have been infiltrated and influenced by other cultures. Therefore, while the state of sustainability should be created within their own community and among other communities, the matter of protecting their own identities and integrating other cultures are very important issues. In other words, the assessment of sustainability is quite a subtle matter since the context of each community is different.

From the study of Tai-Yai communities at Nasiechun, Hansa, and Tateanghun in Dehong Dai, China, it was found that according to the patterns of existing folk cultural landscapes which were based on tradition, particularly with reference to orientation, the community centers play very meaningful roles. Since these roles are implications of how the Dais preserved their own identities, assimilated other cultures, and established their community centers, it was therefore possible to use the community center as an indicator of sustainability. In fact, the community center has long been considered an essential part of the Dai way of life. Even though the location of the community center may be altered, it still has influence on the worldviews of those who reside within its embrace to respect and to protect the natural environment. As the status quo is preserved, it could be said that these Dai communities have reached the state of sustainability based on their own present culture.

Keywords: Community center, Culture, Sustainability

This article was edited and rewritten based on the research "Cultural Landscape in Shan Communities: Case Study in Dehong Dai, China" by Chaiyasit Dankittikul and Singhanat Sangsehanat which is a sub-topic under the research "Local Wisdom, Development and Relationship between Thai and Tai Vernacular Houses: Sustainable Quality in Vernacular Houses," supported by TRF Senior Research Scholar, The Thailand Research Fund (TRF)

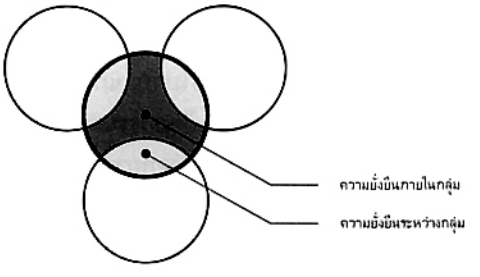
วัฒนธรรมหลัก วัฒนธรรมรอง วัฒนธรรมความ ยั่งยืน วัฒนธรรมเป็นคำที่ถูกใช้อย่างกว้างขวาง แต่ในหลายสถานการณ์คำดังกล่าวมักถูกใช้อย่างคลุมเครือและไร้ความหมายที่ชัดเจน ทั้งที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการหล่อหลอมความเป็นกลุ่มชน และสร้างบรรทัดฐานทางสังคมเพื่อควบคุมพฤติกรรมให้ผู้คนภายใต้วัฒนธรรมนั้นยังคงอยู่ร่วมกัน อีกทั้งวัฒนธรรมยังเป็นสิ่งที่อยู่เหนืออินทรีย์ มีมิติที่หลากหลายและไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชนหนึ่งๆ จึงมักจะไม่หยุดนิ่งหรือแช่แข็งจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน แต่มักมีการเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของปัจจัยที่แวดล้อมอยู่ ดังนั้น ชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งที่มีการติดต่อกับชุมชนต่างวัฒนธรรมและมีรูปการณ์ที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับเมืองมากขึ้น จึงมักจะมีความจำเป็นในการรับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้ามาใช้ จนเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) และอาจก้าวล่วงไปสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรม (Assimilation)

ระดับขั้นของการแปรเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอาจจะไม่ได้เกิดขึ้นกับชุดวัฒนธรรมทั้งหมดของชุมชน แต่อาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในบางด้านและคงอยู่ในบางด้านการตัดสินถึงความยั่งยืนจากแง่มุมที่เกี่ยวเนื่องกับทางวัฒนธรรม จึงต้องทำการพิจารณาถึงลักษณะที่ปรากฏว่าเป็นการคงอยู่ ผสมผสาน หรือกลืนกลายและการคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นในระดับใดเนื่องจากชุมชนหนึ่งๆ มักจะมีวัฒนธรรม ในสองระดับสัมพันธ์กันอยู่ คือ วัฒนธรรมหลัก ซึ่งถูกใช้เพื่อบูรณาการคนหลายกลุ่มที่แตกต่างกันออกไปให้อยู่ร่วมกันได้ และวัฒนธรรมรอง หรือที่เรียกว่าอนุวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมกลุ่มชุมชนแต่ละแห่งจึงมีวัฒนธรรมเฉพาะตน ในส่วนนี้ที่แตกต่างกัน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม จึงอาจจะเกิดขึ้นเพียงแค่วัฒนธรรมหลักเพื่อให้ตนเองอยู่ร่วมกับชนกลุ่มอื่นได้ และ

และในขณะเดียวกันก็อาจจะคงวัฒนธรรมรองของตนเอาไว้เพื่อใช้แสดงความเป็นกลุ่มที่แตกต่าง จากกลุ่มอื่น

การคงอยู่ทางวัฒนธรรมจึงไม่ใช่ข้อสรุปของความยั่งยืน ในขณะที่การปรับเปลี่ยนไปจนถึงการละทิ้งทางวัฒนธรรมก็ไม่ใช่ข้อสรุปของความไม่ยั่งยืนเช่นกัน การค้นหาความยั่งยืนจึงต้องพิจารณาถึงวัฒนธรรมหลักที่ถูกใช้อยู่ระหว่างกลุ่มได้ลดความขัดแย้ง และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชนหรือไม่และพิจารณาถึงวัฒนธรรมรองเฉพาะกลุ่มยังสามารถรักษาระบบคุณค่าของการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมพึ่งพาตนเองได้โดยไม่รุกรานธรรมชาติรวมถึงผู้คนยังคงมีความมั่นคงทางจิตใจหรือไม่ หากชุดวัฒนธรรมทั้งสองที่ถูกใช้อยู่ ได้ส่งผลให้มีคุณลักษณะของความยั่งยืนระหว่างกลุ่มและความยั่งยืนภายในกลุ่ม ก็สามารถตัดสินได้ว่าเป็นวัฒนธรรมความยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม การชี้วัดว่าชุดวัฒนธรรมทั้งสองได้เกิดขึ้นหรือไม่บนชุมชนแต่ละแห่งยังเป็นความเคลือบแคลงสงสัย กล่าวคือเมื่อวัฒนธรรมต่างสังคมมากระทบกันและหากคุณลักษณะของชุดวัฒนธรรมทั้งสองคล้ายคลึงหรือไม่ขัดแย้งต่อกัน ชุมชนแต่ละแห่งจะเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เป็นการรับเอาวัฒนธรรมอย่างใหม่เข้ามาใช้อยู่ร่วมกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน โดยที่รูปการณ์ดังกล่าวจะก่อตัวขึ้นเองตามสภาวะของการกระทบทางสังคมเพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนระหว่างกลุ่ม คุณลักษณะเช่นนี้จึงเกิดขึ้นได้โดยง่ายและไม่ใช่ปัญหาของการชี้วัด แต่การชี้วัดถึงความยั่งยืนภายในกลุ่มกลับเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากกว่า เนื่องจากต้องมีการตรวจสอบว่าการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นบนภาพซ้อนของการผสมผสานที่ปรากฏอยู่ในขณะเดียวกันหรือไม่ ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อมีความพยายามที่จะรักษาวัฒนธรรมของตนให้มีระยะห่างจากกลุ่มอื่น เพื่อกีดกันและรักษาความขัดแย้งไว้ให้กลุ่มตนรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกันเสมอ นอกจากการตรวจสอบถึงการคงอยู่ยังต้องตรวจสอบว่าชุดวัฒนธรรมดังกล่าวมีคุณลักษณะของความยั่งยืนอยู่หรือไม่อีกด้วย การชี้วัดถึงความยั่งยืนภายในกลุ่มจึงต้องมาจากรากฐานความเข้าใจกับปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชน รวมถึงกรอบทรรศนะการมองโลกที่เกี่ยวเนื่องกับความยั่งยืน

ภาพที่ 1 แสดงความยั่งยืนสองประการของชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนต่างวัฒนธรรม

การรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทใต้คง

ภูมิทัศน์ที่เป็นผลสะท้อนออกมาจากวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวัตถุธรรม (Material Culture) ที่มีความสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่นกับวัฒนธรรมที่ไม่เป็นวัตถุธรรม (Nonmaterial Culture) ที่หมายถึงบรรทัดฐาน ค่านิยม รวมถึงความเชื่อต่างๆ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงมีคุณค่าความหมายที่ตกผลึกและร้อยเรียงเรื่องราวทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชุมชนได้อย่างเหนียวแน่น การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความยั่งยืนจึงสัมพันธ์กับภูมิทัศน์ที่ถือกำเนิดขึ้นจากการสั่งสมทางภูมิปัญญาซึ่งอยู่ภายใต้บริบทของปฏิสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ด้วยทรรศนะการมองโลกเป็นหน่วยชีวิตที่มีจิตวิญญาณ มองเห็นการพึ่งพิงและพึ่งพาธรรมชาติด้วยความเคารพมากกว่าการรุกรานและครอบครองธรรมชาติ ในขณะเดียวกันการผสมผสานทางวัฒนธรรมสัมพันธ์กับ ภูมิทัศน์ที่ถือกำเนิดขึ้นจากการปรับตัวของตนเองลดความขัดแย้ง และสร้างความสอดคล้องให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มชน เพื่อให้สามารถคงอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืนกับชุมชนต่างวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

ชุมชนไทใต้คง ชุมชนชาวไทใหญ่ในมณฑลยูนนานประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนคือ ชุมชนพื้นถิ่นที่มีการรักษาอัตลักษณ์ทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สอดคล้องกับความยั่งยืนภายใต้บริบทของปฏิสัมพันธ์ระว่างคนกับธรรมชาติเฉกเช่นในอดีต แต่ด้วยความแปรเปลี่ยนของสถานการณ์ที่มีกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมเข้ามาห้อมล้อมตนเองอยู่มากขึ้นในปัจจุบันชุมชนไทใต้คงจึงมีภูมิทัศน์ที่แสดงให้เห็นถึงความยั่งยืนของการคงอยู่ได้กับชนกลุ่มอื่นเพิ่มเติมขึ้นมาเช่นกัน

การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทใต้คงเป็นภาวะที่เกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญภายใต้ทัศนคติการดำรงสถานะระหว่างชนชาติที่ชาวไทยังคงเห็นว่าชาวจีนเป็นคนอื่นยังคงสืบทอดความคับแค้นใจที่ตนจำต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองจากผู้อื่นทั้งที่เคยมีอาณาจักรและมีความเกรียงไกรเป็นของตนเองเนื่องจากชนชาติไทในมณฑลยูนนานเคยมีอาณาจักรหมอกขาวมาวหลวงโกสัมพีที่มีความแข็งแกร่งทางการเมืองเป็นของตนแต่หลังจากที่ถูกยุบและแยกหัวเมืองเพื่อให้ขึ้นตรงต่อการปกครองของมณฑลยูนนานตั้งแต่ราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15มาจนถึงการเผชิญกับการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์จีนตั้งแต่ พ.ศ.2496 (ค.ศ.1953) เป็นต้นมา ชาวไทใต้คงถูกริดรอนศูนย์กลางการปกครองด้วยการถูกยึดหอเจ้าฟ้าและปลดฐานันดรศักดิ์เจ้าฟ้าลงเป็นสามัญชน ถูกริดรอนศูนย์กลางทางจิตใจด้วยการรื้อเจดีย์ เผาวัดและพระไตรปิฎก ไปจนถึงถูกริดรอนระบบความสัมพันธ์และวัฒนธรรมของชุมชน ด้วยการจัดตั้งระบบคอมมูน ล้มเลิกระบบการถือครองที่ดินแบบดั้งเดิม และริดรอนอำนาจการตัดสินใจในการเพาะปลูกของชุมชน ไปจนถึงการเกณฑ์

แรงงานจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมในเมือง และแม้ว่าชาวไทใต้คงได้รับการกระจายอำนาจการปกครองกลับคืนสู่ท้องถิ่น ตามนโยบายของเติ้งเสี่ยวผิงมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2523 (ค.ศ.1980) แต่เหตุการณ์จากช่วงที่ผ่านมาก็ได้สั่นคลอนรากฐานความภาคภูมิของชนชาติไท และสร้างจิตสำนึกของความรักกลุ่มพวกพ้องและชาติพันธุ์ของตนให้แข็งแกร่งขึ้นอยู่ในปัจจุบัน

ชาวไทใต้คงได้ใช้การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการตอกย้ำถึงความเป็นชาติพันธุ์ของตนให้เด่นชัดขึ้นและเป็นสิ่งที่สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนกับการรักษาวัฒนธรรมร่วมในชุมชนไทเนื่องจากทรรศนะการมองโลกของชาวไทใต้คงมีความแตกต่างกับชาวจีนอยู่มากโดยผูกพันอยู่กับแกนกลางของความ เป็นชาวนา ข้าว ที่ดิน พุทธศาสนา และระบบความเชื่อเดิม (ผี) ศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชนจึงยังคงถูกรักษาและไม่มีการเคลื่อนย้ายออกไปจากจุดเดิม ทั้งระบบนามธรรมและรูปธรรมทั้งรากฐานการยังชีพด้วยการทำเกษตรกรรม การให้ความเคารพต่อผีเจ้าป่าเจ้าเมือง รากฐานการยึดมั่นทางพุทธศาสนานิกายเถรวาท พิธีกรรมและงานประเพณีรวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชนจึงยังคงถูกร้อยเรียงให้เกี่ยวเนื่องไปกับการตอกย้ำถึงบุญกุศลดังเช่นในอดีต การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทที่เป็นการคงอยู่ของวัฒนธรรมที่มีร่วมกันในชุมชนเช่นนี้ จึงสะท้อนออกมาสู่การรักษาคุณลักษณะของการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนไว้ดังเดิม

แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐานและลักษณะชุมชนจึงเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ที่ถูกรักษาไว้ด้วยการตั้งถิ่นฐานที่ไม่รุกล้ำพื้นที่ป่าไม้ ภูเขา และแหล่งต้นน้ำ ลักษณะหมู่บ้านที่ยังคงมีความกลมกลืนกับภูมิประเทศและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยอยู่บนพื้นที่ราบที่ถูกโอบล้อมด้วยหุบเขายังคงมีทิศทางการวางผังและให้ความสำคัญกับองค์ประกอบดั้งเดิมของชุมชนและมีศูนย์กลางกิจกรรมร่วมกันของชุมชนอยู่ในบริเวณวัดมีการใช้พื้นที่ดินโดยให้ที่นาติดกับแม่น้ำพร้อมกับใช้เหมืองฝายผันน้ำเข้าสู่ที่นา และชุมชนถนนภายในชุมชนมีลักษณะที่ไม่ใหญ่มากนักและมีลักษณะเป็นไปตามภูมิประเทศความหนาแน่นระหว่างเรือนเบาบาง ภูมิทัศน์ภายในชุมชนโดยรวมมีความร่มรื่นจากพรรณไม้จำนวนมาก และมีความโปร่งโล่งจากการใช้รั้วไม้ไผ่เตี้ยจากแต่ละครัวเรือนซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบสังคมที่แน่นแฟ้นของชาวไทเช่นเดิม

การผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทใต้คงยังเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเนื่องจากชาวไทต้องพบกับแรงเหวี่ยงทางสังคมเศรษฐกิจจากการติดต่อค้าขายกับชาวจีนที่ถีบตัวสูงขึ้นในปัจจุบัน รวมถึงยังมีปฏิสัมพันธ์ที่มากขึ้นจากการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนที่อาศัยอยู่ในละแวกหรืออาศัยอยู่ในเมืองที่ใกล้กับชุมชนชาวไท

ภาพที่ 2 แสดงลักษณะชุมชนไทใต้คง

ภาพที่ 3 แสดงภูมิทัศน์ภายในชุมชนไทใต้คง

อีกทั้งชาวไทเริ่มยอมรับว่าชาติพันธุ์ของตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นชนชาติจีนแล้วในปัจจุบัน ชาวไทจึงเริ่มรับเอาวัฒนธรรมที่ห้อมล้อมตนเองเข้ามาใช้ พฤติกรรมความเป็นอยู่ไปจนถึงการแต่งกายของชาวไทรุ่นใหม่ จึงเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสวัฒนธรรมจีน-สมัยใหม่ และรับเอาลักษณะทางสังคมเมือง ประเพณี และวัฒนธรรมบางประการไปจนถึงการรับเอาวัฒนธรรมความเป็นอยู่ทางกายภาพเข้ามาใช้กับชีวิตของตน

การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการกิน อยู่ หลับ นอนของชาวไท ให้สอดคล้องกับความเป็นจีน-สมัยใหม่ เป็นการเติมวัฒนธรรมอย่างใหม่เพิ่มขึ้นจากชุดวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อให้ตนเองสามารถบูรณาการเข้าร่วมไปกับชนกลุ่มใหญ่ได้ ดังนั้นภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัยของชุมชนไทใต้คง จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนออกมาจากวัฒนธรรมหลักที่ใช้บูรณาการผูกความสัมพันธ์และสร้างความเป็นกลุ่มเดียวกันให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มชนของตนกับกลุ่มชนอื่น ภูมิทัศน์ในส่วนพักอาศัยจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไปโดยมีรูปแบบผสมปะปนระหว่างสถาปัตยกรรมไทกับสถาปัตยกรรมต่างชาติพันธุ์

มีทั้งที่เกิดขึ้นอยู่ภายในอาคารหลังเดียวกัน เช่น มีรูปทรงสถาปัตยกรรมไทแต่มีระบบการ ก่อสร้างด้วยดินแบบจีน หรือมีรูปทรงสถาปัตยกรรมไทแต่มี องค์ประกอบและค่านิยมแบบจีนผสม เช่น การใช้รั้วหรือซ่องประตูโค้งแบบจีนไปจนถึงมีรูปทรงสถาปัตยกรรมไท แต่มีการใช้สอยพื้นที่แบบใหม่ เช่น กั้นฝาผนังในชั้นใต้ถุนเพื่อใช้ เป็นห้องรับแขก อีกทั้งยังมีการผสมปะปนกันระหว่างอาคารคนละหลังภายในอาณาบริเวณเดียวกันโดยมีอาคารหลังหนึ่งเป็นสถาปัตยกรรมไท ขณะที่อาคารอีกหลังหนึ่งเป็นสถาปัตยกรรมจีน-สมัยใหม่ เช่น มียุ้งข้าวเป็นสถาปัตยกรรมไทดั้งเดิม แต่มีเรือนพักอาศัยในรูปแบบจีน-สมัยใหม่ นอกเหนือจากนี้ยังมีเรือนพักอาศัยบางหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนแล้วแทบทั้งหมดทั้งรูปแบบ รูปทรง การก่อสร้าง การใช้พื้นที่ เป็นต้น

ภาพที่ 4 แสดงเรือนพักอาศัยที่มีการต่อเติมเพิ่มในชั้นใต้ถุนของชุมชนไทใต้คง

ภาพที่ 5 แสดงเรือนพักอาศัยที่มีการก่อสร้างใหม่ทั้งหมดของชุมชนไทใต้คง

การรักษาอัตลักษณ์ด้วยการรักษาภูมิทัศน์ของการตั้งถิ่นฐานและลักษณะชุมชนพร้อมทั้งการผสมผสานทางวัฒนธรรมเพื่อบูรณาการตนเองให้เข้ากับชนกลุ่มอื่นด้วยการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ของสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยลักษณะทั้งสองประการได้เกื้อหนุนให้ชาวไทใต้คง มีความยั่งยืนเกิดขึ้นทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มซึ่งอาจจะเป็นคุณลักษณะความยั่งยืนของชุมชนพื้นถิ่นที่ถูกห้อมล้อมจากกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมแต่อย่างไรก็ตามคุณลักษณะข้างต้นยังไม่ใช่เครื่องชี้วัดที่แน่นอนในการตัดสินว่าชุมชนใดมีหรือไม่มีความ ยั่งยืน เนื่องจากการชี้วัดถึงความยั่งยืนยังคงเป็นสิ่งที่ยาก ลำบาก มีความเสี่ยงและมีความเปราะบางสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการชี้วัดถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมซึ่งอาจมีความผิดพลาดได้ ตามแง่มุมและขีดขั้นของการพิจารณาที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นข้อสรุปจากการสำรวจชุมชนไทใต้คงที่แสดงให้เห็นว่ายังคง มีความยั่งยืน แม้ว่าสถาปัตยกรรมไทพื้นถิ่นในส่วนพักอาศัย ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป แต่ข้อสรุปดังกล่าวนี้ไม่สามารถนำมาเป็นดัชนีชี้วัดที่แน่นอนได้ เนื่องจากบางแง่มุมของการพิจารณาอาจชี้ว่าการเปลี่ยนแปลงเพียงบางส่วนนี้อยู่ในขีดขั้นที่กำลังขยายวงกว้างและเข้าสู่การกลืนกลายที่เป็นความไม่ยั่งยืนทางวัฒนธรรม เกณฑ์ในการพิจารณาว่าความเปลี่ยนแปลงแค่ไหนยังคงมีหรือไม่มีความยั่งยืน จึงยังคงมีความเปราะบางและแปรเปลี่ยนไปตามบริบทที่แตกต่างกัน ดังนั้นบทสรุปของการรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทใต้คงจึงเป็นเพียงการบ่งชี้ถึงคุณลักษณะหนึ่งของชุมชนที่ยังคงมีความยั่งยืนทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มแต่ไม่ใช่ดัชนีที่มีความแน่นอนในการชี้วัดถึงความยั่งยืนของชุมชนอื่นภายใต้สภาวะที่แตกต่างออกไป

ศูนย์กลางชุมชนกับวัฒนธรรมความยั่งยืนภายในกลุ่ม

ชุมชนพื้นถิ่นที่ถูกห้อมล้อมจากกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมมีคุณลักษณะความยั่งยืนที่สำคัญสองด้าน คือ ความยั่งยืนระหว่างกลุ่มและความยั่งยืนภายในกลุ่ม แต่เมื่อการผสมผสานทางวัฒนธรรม คือแนวทางที่นำไปสู่ความยั่งยืนระหว่างกลุ่มเป็นสิ่งที่สวนทางกับ การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นความยั่งยืนภายในกลุ่มขอบเขตระหว่างการเปลี่ยนแปลงกับการคงอยู่จึงเป็นประเด็นสำคัญในการชี้ชัดถึงความยั่งยืนและจากการศึกษาได้พบว่าศูนย์กลางชุมชนเป็นเงื่อนไข สำคัญส่วนหนึ่งต่อการทำความเข้าใจกับข้อสงสัยข้างต้น

ชาวไทใต้คงมีความยั่งยืนภายในกลุ่มด้วยการครอบครองเอกลักษณ์บางประการของตนไว้อย่างเหนียวแน่นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบ่งชี้ตนเองให้แตกต่างจากชาวจีน พร้อมกับกำหนดให้การผสมผสานกับชาวจีนยังคงเป็นเพียงแค่การผสมผสาน ไม่ใช่ การกลืนกลายทางวัฒนธรรมและเป็น

การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนอยู่ในขณะเดียวกัน สิ่งที่กล่าวถึงคือพุทธศาสนาและวิถีชีวิตที่ร้อยเรียงเกี่ยวเนื่องไปกับงานบุญคนไทแยกตัวออกจากกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมที่ห้อมล้อมอยู่โดยใช้พุทธศาสนานิกายเถรวาทที่ตนนับถือเป็นเครื่องชี้วัดว่าชาติพันธุ์อื่นไม่ใช่ชาวพุทธและกีดกันให้คนที่นับถือศาสนาอื่นนิกายอื่นอยู่ภายนอกพรมแดนของชาติพันธุ์ไท

วัด จึงเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งกลายเป็นพื้นที่ในเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงออกถึงความเป็นไท และเป็นจักรกลของชุมชนที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทเข้าไว้ด้วยกันรวมทั้งยังเป็นพื้นที่ที่สร้างความหมายของการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับบุญกุศลที่ตนคาดหวังอยู่ตลอดเวลา วัดจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างระบบคุณค่าทางวัฒนธรรม ที่สร้างความมั่นคงทางจิตใจให้เกิดขึ้น ลานโล่งของวัดจึงเป็นองค์ประกอบ สำคัญที่ถูกใช้เพื่อรองรับกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับงานกุศล งานบุญ และงานประเพณี รวมถึงกิจกรรมอื่นแทบทุกด้านของชาวไท นอกเหนือจากนั้น ชาวไทยังมองเห็นพุทธและผี เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กันอยู่อย่างแนบแน่น วัดจึงมีบทบาทที่เกี่ยวเนื่องกับทรรศนะการมองโลกที่มองเห็นทุกสิ่งทางธรรมชาติล้วนมีจิตวิญญาณซึ่งต้องให้ความเคารพและพึ่งพิงธรรมชาติอย่างอ่อนน้อมถ่อมตนอีกด้วย วัดและลานโล่งของวัดจึงเป็นตัวแทนของพุทธศาสนาและเป็นกุญแจสำคัญที่ส่งผลไปสู่การก่อเกิดวัฒนธรรมที่มีความยั่งยืนภายในกลุ่มของชาวไท

วัดและลานโล่งของวัดที่อยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางชุมชน ซึ่งยังคงเป็นศูนย์กลางในการรองรับกิจกรรมและเป็นศูนย์กลางทางจิตใจเช่นนี้ โดยไม่มีองค์ประกอบและพื้นที่รองรับกิจกรรมอื่น แทรกตัวเพิ่มขึ้นอีกทั้งยังไม่มีองค์ประกอบหรือพื้นที่ใดเข้ามาช่วงชิงบทบาทความสำคัญให้ลดน้อยลง จึงเป็นข้อบ่งชี้ที่มีนัยสำคัญต่อชาวไทใต้คงว่ายังคงมีความยั่งยืนภายในกลุ่มอยู่ในปัจจุบันโดยยังไม่เคลื่อนย้ายออกจากระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไท

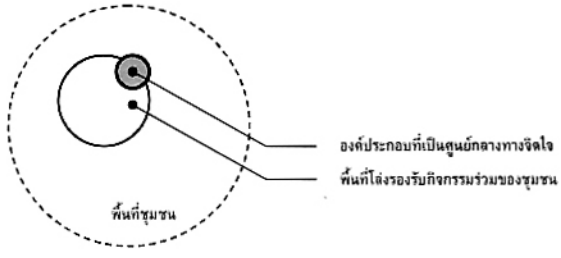
วัดและลานโล่งของวัดที่มีบทบาทความสำคัญเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนไทได้สร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับขอบเขตของความยั่งยืนสองด้านระหว่างความยั่งยืนระหว่างกลุ่มที่เป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับความยั่งยืนภายในกลุ่มที่เป็นการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม คือ เมื่อพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนสามารถชี้ให้เห็นได้ถึงสิ่งที่คนในชุมชนให้ความสนใจและชี้ให้เห็นถึงกรอบทรรศนะการมองโลกที่มีร่วมกัน พื้นที่ศูนย์กลางชุมชนย่อมนำมาใช้ในการพิจารณาว่าชุมชนที่มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นด้วยการปรับเปลี่ยนทั้งมิติทางวัฒนธรรมและมิติทางกายภาพได้เข้าสู่การกลืนกลายไปแล้วหรือไม่หากว่าพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนได้ครอบครองส่งผลให้ผู้คนยังคงมีบรรทัดฐาน ทัศนคติ และค่านิยมร่วมภายในชุมชนด้วยคุณลักษณะของทรรศนะการมองโลกอยู่เช่นเดิม

ภาพที่ 6 แสดงวัดของชุมชนไทใต้คง

ภาพที่ 7 แสดงลานโล่งของวัดในชุมชนไทใต้คง

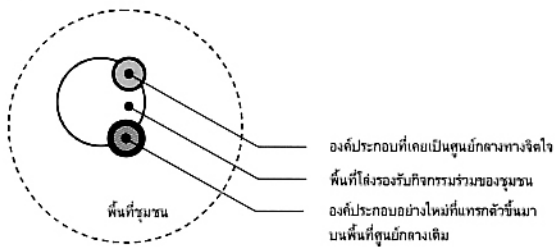

ภาพที่ 8 แสดงลักษณะความเป็นศูนย์กลางชุมชนของวัดและลานโล่งของวัด

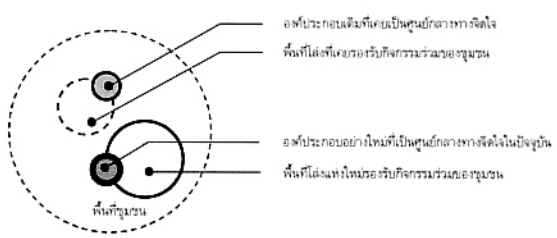
ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชน ยังคงมีการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้อยู่ภายในกลุ่ม ซึ่งยังอยู่ในขีดขั้นของการผสมผสานและยังไม่ก้าวล่วงเข้าสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรม

พื้นที่ศูนย์กลางชุมชน ยังมีความเป็นไปได้ที่จะเป็นดัชนีตัวหนึ่งในการพิจารณามิติทางกายภาพเพื่อชี้วัดถึงความยั่งยืนภายในกลุ่มซึ่งเป็นความคลุมเครือว่ามีอยู่จริงหรือไม่กับชุมชนที่ถูกห้อมล้อมและแปรเปลี่ยนไปตามชนต่างกลุ่มการชี้วัดสามารถกระทำได้โดยการไล่ย้อนกลับไปสู่กรอบทรรศนะการมองโลกที่มีร่วมกัน

ในชุมชน ที่เป็นผลมาจากการครอบครองบทบาทศูนย์กลางทางจิตใจของพื้นที่แห่งนี้หากยังส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้อยู่ร่วมกันได้โดยให้ความเคารพไม่รุกราน และมีความมั่นคงทางจิตใจ ย่อมสามารถชี้วัดได้ว่าภายในชุมชนยังคงมีความยั่งยืน ดังนั้น การเคลื่อนย้ายหรือการถูกช่วงชิงบทบาทศูนย์กลางชุมชนออกไปจากองค์ประกอบอย่างใหม่ย่อมเป็นสภาวะการณ์ที่ล่อแหลมต่อการแปรเปลี่ยนออกไปจากความยั่งยืน ตัวอย่างเช่นในกรณีของชุมชนไทใต้คงหากวัดและลานโล่งของวัดถูกช่วงชิงบทบาทให้ลดน้อยลงจากการแทรกตัวเกิดขึ้นขององค์ประกอบอย่างใหม่บนพื้นที่ศูนย์กลางเดิมหรือวัดและลานโล่งของวัดคงอยู่ในตำแหน่งเดิมแต่มีองค์ประกอบและมีลานโล่งอย่างใหม่แทรกตัวเกิดขึ้นในตำแหน่งอื่นโดยมีการเคลื่อนย้ายบทบาทความเป็นศูนย์รวมทางกิจกรรมออกจากวัดและลานโล่งของวัดพร้อมกับช่วงชิงและแปรเปลี่ยนแกนกลางทางจิตใจของคนในชุมชนให้ห่างออกไปจากระบบคุณค่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติข้างต้น ย่อมสามารถบ่งชี้ได้ว่าชุมชนแห่งนั้นได้แปรเปลี่ยนออกไปจากความยั่งยืน

ภาพที่ 9 แสดงลักษณะการช่วงชิงตำแหน่งและบทบาทความเป็นศูนย์กลางชุมชนในพื้นที่ศูนย์กลางเดิม

ภาพที่ 10 แสดงลักษณะการเคลื่อนย้ายตำแหน่งและบทบาทความเป็นศูนย์กลางไปสู่พื้นที่ศูนย์กลางแห่งใหม่

บทสรุป

เมื่อวัฒนธรรมไม่สามารถหยุดนิ่งหรือแช่แข็งอยู่กับที่ ภาพอุดมคติทางกายภาพที่มีความดั้งเดิมอย่างสัมบูรณ์จึงไม่ใช่คำตอบของความยั่งยืนการรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ชุมชนยังคงรักษาระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมความยั่งยืนของตนเอาไว้ได้ และในขณะเดียวกัน ก็สามารถคงอยู่ได้อย่างยั่งยืนกับกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมที่ห้อมล้อมตนเองอยู่ในปัจจุบัน แต่การชี้วัดว่าลักษณะ ทั้งสองประการได้เกิดขึ้นและมีความยั่งยืนปรากฏอยู่หรือไม่ ย่อมมีขีดขั้นของการพิจารณาที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบริบทของชุมชนภายใต้ความคลุมเครือของการชี้วัดถึงการรักษา อัตลักษณ์ในชุมชนที่มีการผสมผสานและปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นจากเนื้อหาของทิศทางการวางในผังได้แสดงให้เห็นว่าตำแหน่งและบทบาทความเป็นศูนย์กลางชุมชน คือ รูปธรรมที่มีนัยสำคัญมากกับการทำความเข้าใจในประเด็นข้างต้น อีกทั้งยังมีความเป็นไปได้ที่จะเป็นดัชนีในการบ่งชี้ถึงความยั่งยืนภายในกลุ่มของชุมชนพื้นถิ่น เนื่องจากตำแหน่งความเป็นศูนย์กลาง ชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและกิจกรรมร่วมในชุมชนอย่างเหนียวแน่น หากว่าองค์ประกอบที่ตั้งอยู่บนตำแหน่งนี้เป็นศูนย์กลางทางจิตใจที่เกื้อหนุนให้ระบบคุณค่าดั้งเดิมทางวัฒนธรรมคงอยู่ย่อมแสดงว่ามีการรักษาอัตลักษณ์ในวัฒนธรรมร่วมของชุมชนเอาไว้ได้อยู่ในปัจจุบัน และหากยังเกื้อหนุนให้มีวัฒนธรรมความยั่งยืนเกิดขึ้นบนปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนเช่นนี้จะส่งผลให้ชุมชนมีความยั่งยืน ในทางกลับกันหากมีองค์ประกอบอย่างใหม่เข้ามาช่วงชิงตำแหน่งและบทบาทความเป็นศูนย์กลางชุมชน โดยไม่มีคุณลักษณะที่เกื้อหนุนให้เกิดทรรศนะการมองโลกด้วยความเคารพ พึ่งพาตนเองโดยไม่รุกรานธรรมชาติ รวมถึงไม่มีคุณลักษณะก่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจย่อมสามารถบ่งชี้ได้ว่าชุมชนนั้นได้เข้าสู่ทิศทางที่หักเหออกไปจากความยั่งยืนและยากยิ่งที่จะมีความยั่งยืนหากยังคงไม่มีองค์ประกอบใดแทรกตัวขึ้นมาช่วงชิงและครอบครองแกนกลางทางจิตใจเพื่อปรับเปลี่ยนทรรศนะการมองโลกของคนในชุมชนให้หวนกลับไปมีคุณลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติเฉกเช่นเดิม

บรรณานุกรม

ประคอง นิมมานเหมินท์ และ เรืองวิทย์ ลิ่มปนาท, บรรณาธิการ. 2538. คนไทใต้คง: ไทใหญ่ในยูนนาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จูเหลียงเหวิน. 2536. ชนชาติไต: สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองพันนา. แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ. 2547. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์..

เจ้ายันฟ้าแสนหวี. 2544. . ประวัติศาสตร์ไทใหญ่: พื้นไทตอนกลาง. แปลโดย สมปอง ไตตุมแก่น และ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ตรัสวิน..

ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล และคณะ. 2546. "ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่: กรณีศึกษา บ้านปางหมู บ้านต่อแพ และบ้านเมืองปอน จ.แม่ฮ่องสอน "ใน โครงการภูมิปัญญาพัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท: คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น. รายงานความก้าวหน้ารอบปีที่ 1 ทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย เมธีวิจัยอาวุโส สกว. เสนอที่ห้องมหามาลาปราบปรปักษ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 27 กันยายน. 2546.

ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล และสิงหนาท แสงสีหนาท. 2547. "ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่: กรณีศึกษา เขตใต้คง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน. " ในโครงการภูมิปัญญาพัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท: คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น. รายงานความก้าวหน้ารอบปีที่ 2 ทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย เมธีวิจัยอาวุโส สกว. เสนอที่ห้องมหามาลาปราบปรปักษ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 9 ตุลาคม 2547.

ยศ สันตสมบัติ. 2543. หลักช้าง: การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในใต้คง. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ไป่ ฉุน. 2545. ไทศึกษาในเมืองจีน. กรุงเทพฯ: อัลฟ่าพับลิชชิ่ง.

สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์. 2544. ประวัติศาสตร์ไทใหญ่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

สิงหนาท แสงสีหนาท. 2545. หลักการทางแนวคิดชุมชนเมืองที่ยั่งยืนในบริบทของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการออกแบบชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุทธิดา ประสิทธิ์ศร. 2538. อยู่ดี กินหวาน กับพี่น้องชาวไตเมาที่ยุ่ยลี่. ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 16 ฉบับที่ 7 (พฤษภาคม 2538).

สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ. 2543. "ไท" และ "จ้วง" ในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน: บทวิเคราะห์จากข้อมูลภาคสนาม. กรุงเทพฯ: ส่องศยาม..

เสมอชัย พูลสุวรรณ. 2547. ถกทฤษฎีใหม่ เรื่องของคนไตในมณฑลยูนนานและประเทศสาธารณรัฐเมียนม่าตอนบน. เอกสารประกอบการสัมมนา เสนอที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร 13 กุมภาพันธ์ 2547(อัดสำเนา).